

Halina Powęska

Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie

STRUKTURA TOWAROWA HANDLU PRZYGRANICZNEGO NA POGRANICZU POLSKO-BIAŁORUSKIM

THE COMMODITY STRUCTURE OF CROSS-BORDER TRADE IN THE POLISH-BELARUSIAN BORDERLANDS

Słowa kluczowe: handel przygraniczny, pogranicze polsko-białoruskie

Key words: cross-border trade, the Polish-Belarusian borderlands

Abstrakt. Celem badań była ocena zmian struktury towarowej handlu przygranicznego na pograniczu polsko-białoruskim między rokiem 2001 i 2010. Dokonywanie zakupów w obszarach przygranicznych sąsiadującego państwa, rozumiane jako handel przygraniczny, jest cechą charakterystyczną pogranicza polsko-białoruskiego. W 2001 r. w ramach handlu przygranicznego przywożono do Polski przez granicę polsko-białoruską głównie papierosy i napoje alkoholowe, a w 2010 r. przywożono najczęściej paliwo. W 2010 r. obcokrajowcy kupowali w Polsce i przewozili na Białoruś w ramach handlu przygranicznego najczęściej: artykuły radiowo-telewizyjne, odzież i obuwie, środki czystości i kosmetyki, sprzęt gospodarstwa domowego, a także: artykuły spożywcze, artykuły do wystroju mieszkań, materiały budowlane i części i akcesoria do środków transportu. Wartość towarów zakupionych przez cudzoziemców w Polsce wielokrotnie przewyższa wartość towarów kupionych przez Polaków na Białorusi, dlatego handel przygraniczny na pograniczu polsko-białoruskim ma pozytywny wpływ na rozwój społeczno-ekonomiczny, w tym przede wszystkim zwiększa obroty handlu detalicznego oraz ogranicza bezrobocie, przez co przyczynia się do poprawy poziomu życia ludności.

Wstęp

Granica polsko-białoruska rozdziela obszary różniące się pod względem ustroju i poziomu rozwoju ekonomicznego, czego konsekwencją są dysproporcje w zakresie dochodów, poziomu życia mieszkańców oraz różnice cen towarów konsumpcyjnych. Możliwość przekraczania granicy oraz wystarczające warunki komunikacyjne i infrastrukturalne sprzyjają rozwojowi handlu przygranicznego, rozumianego jako dokonywanie bieżących zakupów konsumpcyjnych i korzystanie z usług w sąsiadującym kraju bez rejestracji przewożonych towarów w dokumentach odprawy celnej. Takie nierejestrowane zakupy w sąsiadującym państwie są zjawiskiem występującym w obszarach przygranicznych wielu państw świata, wszędzie tam, gdzie zauważalne są różnice cen w sąsiadujących krajach, a jednocześnie warunki polityczne, techniczne, społeczne i organizacyjno-legislacyjne sprzyjają temu zjawisku [Wang 2004]. Natężenie poziomu zjawiska w obszarach przygranicznych Polski i innych krajów Europy Środkowej i Wschodniej w ciągu ostatnich 20 lat było zmienne, jednakże najintensywniej rozwijało się w latach 1995-2002. W przypadku Polski odnotowano w przeszłości i odnotowuje się współcześnie dodatnie saldo obrotów w ramach handlu przygranicznego [Powęska 2011]. W 2010 r. wartość zakupionych przez cudzoziemców towarów na wschodnim pograniczu Polski była ponad siedmiokrotnie wyższa niż Polaków za wschodnią granicą [Ruch graniczny... 2011], przez co handel przygraniczny korzystnie wpływa na rozwój społeczno-ekonomiczny przygranicznych jednostek samorządu terytorialnego.

Z uwagi na dużą dynamikę rozwoju zjawiska oraz jego znaczenie dla rozwoju społeczno-gospodarczego w wymiarze lokalnym obszarów przygranicznych, stanowiących element przestrzeni wiejskiej. Celem badań była ocena zmian struktury towarowej handlu przygranicznego na pograniczu polsko-białoruskim między rokiem 2001 i 2010, a także przedstawienie kierunków i tendencji w zakresie dalszego rozwoju zjawiska.

Material i metodyka badań

W prezentowanym artykule wykorzystano dwa źródła informacji: (1) przeprowadzone w 2001 r. przez Główny Urząd Ceł badania ankietowe, skierowane do uczestników ruchu granicznego oraz (2) dane na temat ruchu granicznego i przepływu towarów na granicy polsko-białoruskiej jako fragmentu zewnętrznej granicy Unii Europejskiej. Badania w 2001 r. prowadzone były w czerwcu i lipcu na przejściach gra-

nicznych wszystkich odcinków granicznych [Powęska 2008a]. Materiały statystyczne dotyczące 2010 r. zostały zgromadzone przez Ośrodek Badań Obszarów Transgranicznych i Statystyki Euroregionalnej Urzędu Statystycznego w Rzeszowie we współpracy Urzędem Statystycznym w Lublinie, a także przy wsparciu Straży Granicznej i Służby Celnej oraz władz regionalnych [Ruch graniczny... 2011]. Analizę przeprowadzono przy wykorzystaniu metody tabelaryczno-opisowej.

Struktura towarowa handlu przygranicznego na pograniczu polsko-białoruskim w 2001 r.

W 2001 r. na przejściach granicznych z Białorusią wykonano 2208 ankiet. Ponad 75% wśród ogółu respondentów stanowiły osoby z obywatelstwem białoruskim (1674 osoby), niecałe 20% to Polacy (431 osób), około 3,5% ankietowanych miało obywatelstwo rosyjskie (79 osób). Tylko 1% podróżnych wywodziło się z innych krajów, w tym przeważali sąsiedzi Polski będący członkami Unii Europejskiej (18 osób), obywatele Wspólnoty Niepodległych Państw niebędący sąsiadami Polski przekraczali granicę polsko-białoruską sporadycznie (2 osoby). Przedstawiciele innych państw również bardzo rzadko podróżowali do Polski z Białorusi (4 osoby).

Najczęściej przewożonym towarem w ramach handlu przygranicznego przez granicę polsko-białoruską w 2001 r. był alkohol wysokoprocentowy oraz papierosy (tab. 1). Alkohol wysokoprocentowy wwoziło do Polski około 50% obywateli Polski przekraczających granicę polsko-białoruską, 47% Białorusinów, którzy wjeżdżali do Polski i 62% Rosjan przyjeżdżających do Polski przez Białoruś. Papierosy na granicy polsko-białoruskiej znajdowały się w bagażu podręcznym u 38% Polaków, 42% Białorusinów i 28% Rosjan. Ponadto, niezależnie od narodowości, przewożono w ramach handlu przygranicznego do Polski: spirytus, wino i piwo (po około 3% ankietowanych) i inne grupy towarów, które stanowiły przedmiot handlu przygranicznego dla około 2% respondentów.

Tabela 1. Towary przywożone do Polski w ramach handlu przygranicznego na pograniczu polsko-białoruskim a narodowość w 2001 r.

Table 1. Goods brought to Poland within the framework of cross-border trade in the Polish-Belarusian borderlands in 2001, by citizenship

Towary przywożone do Polski/ Goods brought to Poland	Polacy/Polish citizens		Białorusini/ Belarusian citizens		Rosjanie/ Russian citizens		Pozostali/ Other	
	liczba/ number	%	liczba/ number	%	liczba/ number	%	liczba/ number	%
Liczba ankietowanych osób/Number of respondents	431	100,00	1674	100,00	79	100,00	24	100,00
Alkohole powyżej 38%/Alcoholic beverages with more than 38% alcohol content	215	49,88	785	46,89	49	62,03	13	54,17
Papierosy/Cigarettes	163	37,82	705	42,11	22	27,84	9	37,50
Inne wyroby tytoniowe/Other tobacco products	5	1,16	26	1,55	1	1,27		
Spirytus/Spirits	13	3,02	50	2,99	1	1,27		
Wino/Wine	17	3,94	43	2,57	1	1,27		
Piwo/Beer	16	3,71	19	1,14	1	1,27		
Alkohole poniżej 38%/Alcoholic beverages with less than 38% alcohol content	1	0,23	9	0,54	1	1,27		
Odzież i obuwie/Clothes and footwear			4	0,24				
Inne artykuły/Other products	2	0,46	28	1,67	2	2,53	2	8,33

Zródło: opracowanie własne

Source: own study

Struktura towarowa handlu przygranicznego na pograniczu polsko-białoruskim w 2010 r.

Wartość towarów zakupionych w Polsce w ramach handlu przygranicznego w 2010 r. przez obywateli przekraczających granicę polsko-białoruską (około 1,5 mld zł) była wielokrotnie większa od zakupów dokonanych przez Polaków na Białorusi (około 80 mln zł). Handel przygraniczny ma więc bezpośredni wpływ na zwiększenie obrotów handlu detalicznego w strefie pogranicza polsko-białoruskiego, w tym przede wszystkim handlu towarami nieżywnościowymi (tabela 2).

Tabela 2. Struktura towarowa zakupów dokonywanych przez Białorusinów w Polsce w ramach handlu przygranicznego na pograniczu polsko-białoruskim w 2010 r.

Table 2. Commodity structure of purchases made by Belarusian citizens in Poland within the framework of cross-border trade in 2010

Towar/usługa/Product/service	Wartość zakupu towaru dokonywanego przez Białorusinów na pograniczu polsko-białoruskim w Polsce [tys. zł]/Value of purchased goods by Belarusian citizens in Poland [thous. PLN]	Udział procentowy danego towaru w ogólnej puli zakupów Białorusinów w Polsce na pograniczu polsko-białoruskim/Product share in all purchased goods by Belarusian in Poland [%]
Wydatki ogółem/Total expenses	1 417 413,6	100,00
Mięso i wyroby mięsne/Meat and meat products	26 752,7	1,89
Warzywa, owoce i ich przetwory/ Vegetables, fruit and their preparations	34 401,2	2,43
Pozostałe zakupy żywnościowe/ Other food products	95 718,7	6,75
Środki czystości i kosmetyki/ Detergents and cosmetics	191 258,6	13,49
Odzież i obuwie/Clothing and footwear	215 009,2	15,17
Artykuły do wystroju mieszkań/ Furnishings, carpets and other floor coverings	86 205,8	6,08
Materiały budowlane/Construction materials	81 635,2	5,76
Sprzęt gospodarstwa domowego/ Household appliances	141 416,1	9,98
Artykuły radiowo-telewizyjne/ Audio-visual equipment	257 691,2	18,18
Części i akcesoria do środków transportu/ Vehicle spare parts	89 987,0	6,35
Pozostałe artykuły nieżywnościowe/ Other non-food products	175 337,0	12,37
Usługi noclegowe/Accommodation	6 068,8	0,43
Usługi gastronomiczne/Food service expenditures	14 398,4	1,02
Pozostałe wydatki/Other expenses	1 533,6	0,11

Źródło: opracowanie własne na podstawie Ruch graniczny... 2011

Source: own study based on Ruch graniczny... 2011

Obcokrajowcy przekraczający granicę polsko-białoruską (głównie Białorusini) zakupili w Polsce w ramach handlu przygranicznego artykuły radiowo-telewizyjne o wartości około 250 mln zł, co stanowiło około 18% wszystkich zakupów obcokrajowców na pograniczu polsko-białoruskim, 215 mln zł wydatkowali na odzież i obuwie – 15% wszystkich zakupów w ramach handlu przygranicznego dokonywanych w Polsce, 190 mln zł przeznaczyli na środki czystości i kosmetyki, które stanowiły 13,5% wszystkich zakupów przygranicznych. Nieco mniejszą wartość niż wymienionych wyżej grup towarów miał zakupiony przez obcokrajowców w Polsce w obszarach pogranicza polsko-białoruskiego sprzęt gospodarstwa domowego – 140 mln zł, co stanowiło 10% wartości przewożonych w ramach handlu przygranicznego towarów. Rzadziej na pograniczu polsko-białoruskim kupowane były przez obcokrajowców części i akcesoria do środków transportu (90 mln zł – 6% wartości zakupów), artykuły do wystroju mieszkań (86 mln zł – 6% wartości zakupów) oraz materiały budowlane (81 mln zł – 5,7% wartości zakupów). Można również zauważyć znaczne zainteresowanie artykułami żywnościowymi, w tym: warzywami, owocami i ich przetworami, mięsem i wyrobami mięsnymi oraz innymi towarami spożywczymi. Łącznie wszystkie grupy towarowe artykułów spożywczych stanowiły ponad 11% zakupów dokonywanych w ramach handlu przygranicznego w Polsce.

Na podstawie obserwacji terenowych można stwierdzić, że struktura towarowa zakupów obcokrajowców przekraczających granicę polsko-białoruską w 2010 r. była efektem oddziaływania wielu czynników

Tabela 3. Odległość od granicy a miejsce zakupów obcokrajowców w Polsce na pograniczu polsko-białoruskim w 2010 r.

Table 3. The distance between the border to the place of purchase by foreigners in Poland within the Polish-Belarusian borderlands in 2010

Odległość od granicy/Distance	Zakup towarów/ Purchase of goods	Artykuły żywnościowe/ Food products	Artykuły nieżywnościowe/ Non-food products
	%		
Do/Up to 30 km	19,2	32,3	17,5
31-50 km	36,1	27,8	37,1
51-100 km	36,0	34,8	36,2
Powyżej/Further than 100 km	8,7	5,1	9,2
Razem/Total	100,0	100,0	100,0

Źródło: jak w tab. 2

Source: see tab. 2

Tabela 4. Struktura towarowa zakupów obywateli polskich w ramach handlu przygranicznego na terenie Białorusi w 2010 r.

Table 4. The commodity structure of purchases made by Polish citizens in Belarus within the framework of cross-border shopping in 2010

Towar/usługa/Product/service	Wartość zakupu towaru przez obywateli Polski na Białorusi [tys. zł]/Value of purchases by Polish citizens in Belarus [thous. PLN]	Udział procentowy danego towaru w ogólnej puli zakupów Polaków na Białorusi/Product share in total value of purchased goods by Polish citizens in Belarus [%]
Wartość zakupu towarów ogółem/ Total expenses	72 889,2	100,00
Warzywa, owoce i ich przetwory/ Vegetables, fruit and their preparations	131,0	0,18
Wyroby cukiernicze/Confectionery	909,2	1,25
Kawa, herbata, kakao i napoje bezalkoholowe/Coffee, tea, cocoa and other non-alcoholic beverages	615,4	0,84
Pozostałe zakupy żywnościowe/ Other food products	90,3	0,12
Napoje alkoholowe/Alcoholic beverages	4 766,0	6,54
Wyroby tytoniowe/Tobacco products	2 040,9	2,80
Odzież i obuwie/Clothing and footwear	1 418,8	1,95
Artykuły do wystroju mieszkań/ Furnishings, carpets and other floor coverings	417,0	0,57
Części i akcesoria do środków transportu/Vehicle spare part	196,5	0,27
Paliwo/Fuel	56 438,4	77,43
Pozostałe artykuły nieżywnościowe/Other non-food products	257,6	0,35
Wydatki na usługi noclegowe/ Accommodation	2 435,0	3,34
Wydatki na usługi gastronomiczne/ Food service expenditures	2 554,4	3,50
Pozostałe wydatki/Other expenses	815,2	1,12

Źródło: jak w tab. 2

Source: see tab. 2

społecznych, ekonomicznych, infrastrukturalnych i organizacyjno-prawnych [Powęska 2008b], jednakże największe znaczenie w tym zakresie miały braki w zaopatrzeniu u wschodnich sąsiadów oraz różnice cen towarów konsumpcyjnych w Polsce i na Białorusi. Należy również zauważyć, że handel przygraniczny oprócz bezpośredniego oddziaływania na handel detaliczny, wpływa także w sposób pośredni na inne dziedziny funkcjonowania jednostek samorządu terytorialnego, w tym zwiększa wpływy uzyskiwane z podatków pośrednich, zwiększa wpływy z tytułu prowadzenia działalności handlowej, przyczynia się do powstawania nowych miejsc pracy w sekcjach usługowych i produkcyjnych bezpośrednio i pośrednio związanych z handlem. W ten sposób handel przygraniczny staje się ważnym czynnikiem rozwoju lokalnego i regionalnego.

Handel przygraniczny odgrywa istotną rolę w aktywizacji społeczno-ekonomicznej obszarów sąsiadujących z granicą, a największe korzyści odnoszą obszary położone bezpośrednio w sąsiedztwie granicy i przejść granicznych [Guo i in. 2006]. Na pograniczu polsko-białoruskim rozkład przestrzenny handlu przygranicznego jest nieco inny, a mianowicie zakupy dokonywane są głównie w II i III strefie odległości od granicy (odpowiednio 31-50 km i 51-100 km), natomiast strefa bezpośredniego kontaktu z granicą (do 30 km) odgrywa mniejszą rolę (tab. 3). Strefa do 30 km jest ważnym miejscem handlu przygranicznego w zakresie zakupów towarów żywnościowych (32,3%), natomiast relatywnie mniejsze znaczenie miało tu towary nieżywnościowe w handlu przygranicznym (17,5% wszystkich zakupów). Strefa 31-50 km od granicy jest na pograniczu polsko-białoruskim najczęściej wybieranym rynkiem zakupów przygranicznych (36,1%). Dokonuje się tam głównie zakupów towarów nieżywnościowych (37,1%). Udział III strefy w ogólnej puli zakupów jest stosunkowo duży i wynosi niemal tyle samo co II strefy (36,0%). Taki stan rzeczy jest efektem rozkładu przestrzennego potencjału społeczno-gospodarczego i demograficznego ośrodków miejskich na pograniczu polsko-białoruskim, na który duży wpływ ma Białystok jako dynamicznie rozwijająca się aglomeracja.

W strukturze zakupów dokonywanych przez obywateli Polski na Białorusi dominowało paliwo (tab. 4). W 2010 r. artykuł ten stanowił blisko 80% wszystkich zakupów. Pewien udział w strukturze zakupów miały również wyroby alkoholowe (6%), papierosy (3%), odzież i obuwie (2%), wyroby cukiernicze (1%) oraz używki (1%). Odnotowuje się również coraz większy udział sfery usług (ponad 7%): w tym branży noclegowej i gastronomicznej.

Struktura towarowa zakupów prowadzonych w ramach handlu przygranicznego przez Polaków na Białorusi była zależna głównie od różnic cen towarów o podobnym przeznaczeniu, jak również czynnikami społecznymi i ekonomicznymi. Dzięki tańszemu zakupom za granicą jest możliwe zaoszczędzenie bieżących wydatków na utrzymanie gospodarstw domowych, co jest w szczególności ważne dla osób i rodzin o niskim poziomie dochodów oraz dla bezrobotnych. Polacy na miejsce zakupów na Białorusi w ramach handlu przygranicznego, niezależnie od grup towarowych, wybierali obszary bezpośrednio przylegające do granicy. W strefie do 30 km od granicy nasi rodacy kupowali blisko 90% towarów [Ruch graniczny... 2011].

Wnioski

W wyniku przeprowadzonej analizy materiału statystycznego sformułowano następujące wnioski:

1. Wartość towarów zakupionych przez cudzoziemców w Polsce w strefie pogranicza polsko-białoruskiego kilkunastokrotnie przewyższała wartość towarów kupionych przez Polaków na Białorusi, co powoduje, że skala korzyści uzyskiwanych z handlu przygranicznego dla Polski jest znaczna. W szczególności korzyści te są zauważalne w odległości kilkudziesięciu kilometrów od granicy, gdzie najczęściej dokonywano zakupów.
2. Handel przygraniczny na pograniczu polsko-białoruskim ma pozytywny wpływ na funkcjonowanie handlu detalicznego w sposób bezpośredni, a pośrednio oddziałuje także na ograniczenie bezrobocia i poprawę poziomu życia, w szczególności osób i rodzin o najniższych dochodach.
3. W 2001 r. w ramach handlu przygranicznego niezależnie od narodowości przywożono do Polski przez granicę polsko-białorską głównie artykuły akcyzowe: przede wszystkim alkohole wysokoprocentowe, wyroby tytoniowe, a także wino i piwo.
4. W 2010 r. Polacy w ramach handlu przygranicznego najczęściej przywozili z Białorusi paliwo oraz artykuły akcyzowe.
5. Struktura towarowa zakupów prowadzonych przez Białorusinów na pograniczu polsko-białoruskim w Polsce obejmowała kilka grup towarów. Najważniejszą rolę odgrywały towary nieżywnościowe, w tym: artykuły radiowo-telewizyjne, odzież i obuwie, środki czystości i kosmetyki oraz sprzęt gospodarstwa domowego. Kupowano także: artykuły do wystroju mieszkań, materiały budowlane i części i akcesoria do środków transportu. Artykuły spożywcze stanowiły około 11% wszystkich zakupów dokonywanych w Polsce przez Białorusinów.

Literatura

- Guo Ch., Vasquez-Parraga A.Z., Wang Y.** 2006: An exploratory study of motives for Mexican nationals to shop in the US: More than meets the eye. *Journal of Retailing and Consumer Services*, 13.
- Powęska H.** 2011: Struktura towarowa handlu przygranicznego na pograniczu polsko-ukraińskim. *Rocz. Nauk. SERiA*, t. XIII, z. 2, 371-376.
- Powęska H.** 2008a: Cross-border shopping in Poland in the early 21st century. *Oeconomia ACTA*, 7(1), 111-122.
- Powęska H.** 2008b: The character and conditions for development of cross-border shopping in Poland in the period of transformation. *Electronic Journal of Polish Agricultural Universities*, vol. 11, 4, *Topic: Economics*, available online, [www.ejpau.media.pl/volume11/issue4/abs-09.html].
- Ruch graniczny oraz przepływ towarów i usług na granicy polsko-ukraińskiej w 2010 r. 2011: Informacje i opracowania statystyczne. GUS, Urząd Statystyczny w Rzeszowie.
- Wang D.** 2004: Hong Kongers' cross-border consumption and shopping in Shenzhen: patterns and motivations. *Journal of Retailing and Consumer Services*, 11, 149-159.

Summary

Shopping near the border in the neighboring country, understood as the cross-border trade, is a characteristic of the Polish-Belarusian borderland. In 2001, cigarettes and alcohol were carried mostly across the border to Poland. In 2010, Belarusians bought non-food products, including audio-visual equipment, clothing and footwear, household detergents and cosmetics, and food products, household appliances and products, furnishings, carpets and other floor coverings, building materials and motor spare parts in Poland. Polish citizens bought primarily fuel in Belarus in 2010. The value of goods purchased by foreigners in the Polish-Belarusian borderland in Poland is several times greater than the value of goods purchased by citizens of Poland in Belarus. The cross-border trade has a favorable influence on the retail sector, and on the socio-economic development, unemployment reduction and standard of living improvement within the Polish-Belarusian borderland.

Adres do korespondencji:

dr Halina Powęska
Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie
Wydział Nauk Ekonomicznych
Katedra Polityki Europejskiej, Finansów Publicznych i Marketingu
ul. Nowoursynowska 166
02-787 Warszawa
e-mail: halina_poweska@sggw.pl